

Шишкар

Володимир Титаренко

Ми жили в старому заповідному лісі, і мені ходити до школи було далеченько. Доводилося вставати рано, коли ще на білястому небі мерехтіли холодні зорі. Щодня я відмірював в обидва боки по п'ять кілометрів. І завжди до села мене супроводжував наш песик Дружок, доводив до перших хат, зупинявся і повертав назад до нашого лісового кордону.

Учився я без особливої охоти, ходив, як кажуть, у середнячках — учителі мене ніколи не хвалили, та й не лаяли, навіть тоді, коли я приходив до школи, не вивчивши якогось уроку. Знали, що живу далеко, в лісі, добиратися нелегко, особливо взимку. І так було з року в рік, з класу в клас. Куди там думати про навчання далі в якихось інститутах чи технікумах та навіть у десятирічці! На сімейній раді було вирішено, що після сьомого класу (а тоді в селах переважно були семирічки) я йду учнем до шевця і шитиму чоботи.

Мені дуже подобалася ця професія, і я мріяв про той час, коли сам, власноручно пошию собі гарні хромові чоботи, і не прості, а на рипах. Пошию черевики мамі, татові, меншій сестричці. Це були нелегкі повоєнні роки, і чоботи були для мене недосяжною мрією.

Та ось якраз у сьомому класі сталося так, що я зовсім по-іншому почав дивитися на школу, на навчання, на своє майбутнє.

Коли я перейшов у сьомий клас, до нашої школи прибула молода вчителька Ніна Павлівна Сагайдак, вона викладала ботаніку й зоологію.

Я змалку жив у лісі і був переконаний, що знаю всі лісові таємниці. І, сказати правду, я не вважав ні ботаніку, ні зоологію за науку. Яка ж це наука, коли тобі й без книжок усе відомо: і трави знаєш, і птахів, і всяку звірину. Так я вважав, аж поки не почав слухати розповіді на уроках нашої нової вчительки.

Виявляється, що я багато чого взагалі не знав!

Запам'яталася мені розповідь Ніни Павлівни про бобрів. Бобри жили в нашому лісі, на Чорному озері. Там стояли три боброві хатки і навіть височіла невелика, збудована цими працюючими звірками гребля. Та я не знав, що бобри вмють будувати канали и сплавляють по них ліс до свого майбутнього житла. Не тягнуть по землі, а сплавляють!

Ніна Павлівна, як і я, виросла в лісі, її батько, як і мій,— лісник, і це ще більше укріпило мою повагу до нової вчительки. Уже в першій чверті в школі почав працювати гурток юних ботаніків і зоологів, і мене, як мешканця заповідної діброви, обрали старостою гуртка. В гуртку нас було десятеро. І щонеділі ми вирушали в ліс, на поле, на берег річки, збирали гербарій, вели спостереження за життям птахів, звірів, комах, риб. Навіть почали випускати стіннівку "Знай і люби природу".

У першому номері стіннівки було вміщено й мій допис "Журавлик". Я розповідав, як під час відступу фашисти поранили молодого журавля, і ми з матір'ю підібрали птаха,

перев'язали йому ушкоджене крило, нагодували. Так і прожив він у нас цілу зиму. А восени полетів у вирій. І тепер ми чекаємо його повернення. Мені вірилося, що колись журавлик обов'язково повернеться.

Я був страшенно радий, що мій допис таки вмістили в стінній газеті. Навіть навмисне затримався в школі. А коли тітка Марина почала прибирати коридори, підійшов до газети, щоб вона бачила, і разів з десять прочитав його.

На черговому засіданні гуртка вчителька запропонувала всім нам підготувати реферати про життя природи. Мені Ніна Павлівна порадила написати про шишкарів. Спершу я був трохи невдоволений. Ну що можна розповісти про звичайну, нічим не примітну пташку? Живе в лісі, живиться насінням з шишок, за що й прозивається шишкарем, і єдине, чим незвичайна ця пташка, — це тим, що виводить своїх пташенят узимку, в люті морози. Але поміркувавши, збагнув у чому річ: шишкарі в наших краях — залітні гості! Татко всього кілька разів показував мені їх. І я дав згоду на спостереження.

Пам'ятаю погожий зимовий ранок. Неділя. Татко сказав мені, що на старій ялині, поблизу восьмого кварталу, він бачив гніздо шишкарів.

— Тільки ти дивися, — застеріг, — не наполохай птахів, бо в тому гнізді зараз мають бути яєчка. Шишкарі десь місяць тому збудували його.

Стаю на лижі і йду до восьмого кварталу. У кишені олівець, записник, окраєць хліба з салом. Адже я цілий день спостерігатиму за шишкарями.

Тихо в зимовому лісі. Часом із засніженої ялини, з верхівки, зірветься грудка снігу, впаде на гілля, і на землю вже сіється густий срібний дощ. Десь поряд вистукує дятел. Це він старається, аби побільше вилущити шишок: треба ж пообідати, повечеряти, щоб уночі, коли кунятиме в дуплі, не надокучав голод. Вставляє їх у сяку-таку заглибину і спритним ударом сильного дзьоба видобуває запашні смолисті зерна...

Від пекучого морозу потріскують вкриті іскристим інеем дерева. Холод пробирається в кожную шпарину і примушує всіх, хто трапляється йому на шляху, щулитися й тремтіти. А мені не холодно, бо одягнений я так, ніби вирушив не в ліс, а на Північний полюс: на мені поношені, але теплі валянки, татків кожушок, заяча шапка, теплі рукавиці.

Швидко знаходжу стару ялину. Знайти її не важко. Ще минулого літа в її густу верхівку вдарила блискавиця, і від того удару на ялині засохло кілька гілок. Підходжу й шукаю гніздо шишкарів. Татко казав, що воно у невеличкій розвилці. Хоча й нелегко у валянках здиратися на обмерзлу ялину, та мені не звикати. І гілок на ялині багато, сходиш по них угору, наче по східцях. Пильно оглядаю кожную гілляку, кожную розвилку. І ось натрапляю на гніздо. У ньому побачив пташку. Вона, як і застерігав татко, сиділа на яєчках. Мороз, холод, а вона сидить, чекає, поки виведуться пташенята. Лишатися тут — неминуче наполохаєш пташину, злетить — і захоляють яєчка. Тому я поквапно залишаю ялину і перебираюсь на сусіднє дерево, влаштовую тут спостережний пункт. Звідси добре видно гніздо, шишкарку в гнізді, а сам я лишаюся осторонь, не полохаю птахів. Сиджу на товстій гілляці й терпляче веду спостереження. Я сиджу, і пташка

сидить. Час від часу шишкарка струшує голівкою, ніби проганяє сон, ворухиться, мабуть, перевертає яєчка. Хоча в мене й теплі валянки, але ноги потроху починають холонути, мороз сердито щипає за ніс, щоки, підборіддя.

Нарешті до гнізда прилетіла зеленаво-жовтувата пташка, невеличка, моторна, заклопотана. Я здогадуюся, що це самець-шишкар. Шишкар підлетів до гнізда, затріпотів крильцями і швидко почав годувати свою дружину. Самка розкривала дзьобик, а самець частував її насінням з шишок. Це вже було цікаво. Я навіть підозри не глав, що шишкар годує дружину, яка висиджує яєчка.

Поглянув на татків трофейний годинник. Татко дав мені його для ведення спостережень, наказав повернути цілим і неушкодженим. Зараз одинадцята година. Сяк-так записую в записник свої спостереження. Шишкар погодував дружину і знову полетів по насіння.

Чотири рази прилітав самець до свого гнізда. Прилетів і вп'яте, приніс їжу, а самиця одвертає голівку, не хоче — не голодна. І тепер шишкар сам заходився обідати. Попоїв, сів на гілку й наспівує подрузі бадьюру нехитру пісеньку, звеселяє її, щоб не нудьгувала у своєму гніздечку.

Співати шишкареві важко, бо дзьоб у нього загнутий у різні боки. Насіння з шишок таким дзьобом діставати легко, а от гарна пісня, хоч як старайся, не виходить...

Прийшов я додому, розповідаю про свої спостереження, а татко й каже:

— Молодці шишкарі, дуже працьовиті птахи! Ти б подивився, як вони гніздо собі будують. Так уже сумлінно й старанно кладуть гілочку до гілочки! Кожну шпаринку мохом затикають, щоб мороз до яєчок не добрався. А зсередини гніздо пухом вистеляють. Будує гніздо самичка, а батько-шишкар носить їй їжу, годує. Ну, а коли вже виведуться малі шишкарі, то тут батькові роботи непочатий край. Усіх мусить нагодувати. Певна річ, матері не можна злітати з гніздечка в такі морози.

І ось я вирішив трохи допомогти шишкарям. Прийшов із школи, схопив мішок — і в ліс. Назбирав півмішка шишок, приніс до старої ялини, висипав і пішов додому. "Тепер,— думаю,— не треба буде шишкареві літати далеко, на цілу зиму їжі вистачить". Через якийсь час приходжу до гнізда, а всі мої шишки як лежали на снігу, то так і лежать незаймані.

Розповів я про це татові, а він усміхнувся, каже:

— Тут не все так просто, як ти гадаєш? Ти які шишки збирав?

— Як які? Звичайні. Пішов у ліс і набрав півмішка.

— Усі так і брав підряд?

— Атож, підряд...

— Отож-бо й воно. Шишкар для своєї дружини вибирає найкращі та найпоживніші. І не звик він підбирати шишки на снігу. У птахів теж є своя гідність, своє розуміння праці...

Он вони які, ці шишкарі!

Відтоді після уроків, коли глав вільну хвилину, я завжди біг до своїх шишкарів. Незабаром у них вивелися малі пташенята. І справді додалося шишкареві роботи.

Майже цілий день він літав десь у глибину лісу і невтомно носив для своїх нащадків їжу.

Швидко ростуть малі шишкарі. Дедалі частіше шишкарка залишає гніздо й допомагає чоловікові годувати діток. Він уже неспроможний впоратися з цією роботою. З мого спостережного пункту видно всіх пташенят. У них рівні дзьобики, як і в усіх інших птахів. Це вже потім, коли молоді шишкарі самі почнуть добувати собі їжу, у них вигнеться дзьоб у різні боки...

Прийшов якимось я на свій спостережний пункт, глянув на гніздо, а воно порожнє, нема в ньому ні малих, ні дорослих птахів. Виросли малі шишкарі — і розлетілися хто куди.

Написав я тоді реферат, прочитав на гуртку, розповів про свої спостереження. Похвалила мене Ніна Павлівна, порадила й далі приглядатися до життя природи. А мені вже й радити не треба було — вабили мене лісові таємниці, кликали, не давали спокою. А після закінчення школи я вступив до інституту, став ботаніком, вирощував, вивчав рідкісні цілющі рослини. А все почалося з мого першого учнівського реферату про життя і звички шишкарів...